

วารสารวิจัยสังคมและปริทัศน์
ปีที่ 47 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2567): 272531

Journal of Social Research and Review
Volume 47 No.2 (July-December 2024): 272531
ISSN 3056-9508 (Online)

เบตง: การสรรสร้างแผนที่ท่องเที่ยวจากทรัพยากรทางวัฒนธรรมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

เกษตรชัย และทีม¹ สกาวรัตน์ บุญวรรณ^{2*} ปัญญา เทพสิงห์³ พงษ์ทัช จิตวิบูลย์⁴ และภรณ์ย ยี่ถิ้น⁵

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110

*ผู้ประพันธ์บรรณกิจ, อีเมล: Sakawrat.b@psu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและสรรสร้างแผนที่ท่องเที่ยวจากทรัพยากรทางวัฒนธรรมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นคนที่ผ่านการคัดเลือก 5 ตำบล จำนวน 25 คน ประกอบด้วย ประธานชุมชน รองประธานชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายการท่องเที่ยวผู้ใช้แผนที่ และผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การพัฒนาแผนที่จำลองเพื่อเป็นต้นแบบในการออกแบบ รวมทั้งแบบสัมภาษณ์ กึ่งโครงสร้าง สนทนากลุ่ม การสำรวจภาคสนาม การสังเกตเพื่อยืนยันจุดสำคัญของแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของเนื้อหาบนกรอบข้อกำหนดในการจัดทำแผนที่ท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ตรวจสอบความถูกต้องเพื่อยืนยันผลของข้อมูล รวมทั้งการพรรณนาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า ประเด็นการสำรวจ สืบค้น และยืนยันผลทรัพยากรทางวัฒนธรรม แผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมมีความเหมาะสมของจุดและประเภทของแหล่งท่องเที่ยว โดยการตรวจสอบข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว จุดหมายตา สถานที่ราชการ ศาสนสถาน ศูนย์บริการชุมชน อาหารท้องถิ่น และกิจกรรมพื้นที่พิเศษที่นำมาจัดใส่ในแผนที่ ช่วยให้แผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมมีความสมบูรณ์ สำหรับประเด็นการสรรสร้างพัฒนาแผนที่กำหนดจุดหมายแหล่งท่องเที่ยว ทั้งข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ จับต้องไม่ได้ และการท่องเที่ยวแบบเสมือนจริง ช่วยอำนวยความสะดวกในการต่อยอดกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ นับเป็นข้อมูลระบบมูลฐานชุมชน ระบบสารสนเทศ (Digital platform) ให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: เบตง, การสรรสร้าง, แผนที่ท่องเที่ยว, ทรัพยากรทางวัฒนธรรม, ชุมชนเป็นฐาน

วันรับบทความ: 11 กรกฎาคม 2567, **วันแก้ไขบทความ:** 4 กันยายน 2567, **วันตอบรับบทความ:** 22 พฤศจิกายน 2567

Betong: Creation of a Community-based Cultural Resource Tourism Map

Kasetchai Laeheem¹, Sakawrat Boonwanno^{2*}, Punya Tepsing³, Pongtach Chitwiboon⁴ and Poranee Yeetin⁵

Faculty of Liberal Arts Prince of Songkla University, Hat Yai District, Songkhla Province 90110, Thailand

*Corresponding author, Sakawrat.b@psu.ac.th

Abstract

This research aimed to explore and create a community-based cultural resource tourism map in Betong District, Yala Province. The target group was 25 people from five selected sub-districts, including community presidents, community vice presidents, community enterprise groups, tourism networks, map users, and those who interact with the study area. The research tools included the development of a model map as a prototype for design, semi-structured interviews, focus group discussions, field surveys, observations to confirm key points of the cultural resource map covering the content objectives of the framework for community-based tourism map preparation, checking the accuracy of the data to confirm the results, and describing the content analysis. The results of the study covered two aspects as follows: The first aspect concerned the exploration, research, and confirmation of cultural resources. It was found that the cultural resource map is appropriate for the points and types of tourist attractions. By examining the information of tourist attractions, destinations, government offices, religious buildings, community service centers, local food, and special area activities that are included in the map, it helps to make the cultural resource map complete. The second aspect is the creation and development of a map specifying tourist destinations which include tangible and intangible cultural resource data and virtual tourism facilitate the extension of unique activities. This results in basic community information system, information system (Digital Platform) with relevant agencies for continuous development.

Keywords: Betong, Creation, Tourism map, Cultural resources, Community-based

Received: July 11, 2024, **Revised:** September 4, 2024, **Accepted:** November 22, 2024

1. บทนำ

การท่องเที่ยวกระแสใหม่หรือทางเลือก (Alternative tourism) มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอีกทั้งเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นในการจัดการชุมชนผ่านกระบวนการท่องเที่ยว กล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวมีแนวโน้มนำการท่องเที่ยวผนวกกับตัวเลือกที่หลากหลาย กลุ่มนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มท่องเที่ยวเมืองรองหรือเมืองที่มีการผลักดันทางการท่องเที่ยวแบบใหม่มากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เม็ดเงินกระจายเข้าสู่ชุมชนมากขึ้น ฤกษ์กุล วัฒนพันธ์ (2566) กล่าวอีกนัยหนึ่งถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความจำเป็นของการใช้บริการของนักท่องเที่ยว ดังที่ ชากร ประพรหม และเจษฎา ไหลภรณ์ (2564) แสดงทัศนะในเรื่องของปัจจัยสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวและพัฒนาการท่องเที่ยว คือ มิติด้านประชากร สัญชาติ เพศ อายุ ศาสนา ระดับการศึกษา อาชีพของกลุ่มที่เข้ามาท่องเที่ยว และปัจจัยทางด้านพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยว ในการรับรู้ข้อมูล ลักษณะการเดินทาง กิจกรรมการท่องเที่ยว ที่พัก รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวจะส่งผลกระทบต่อความน่าจะเป็นของการใช้บริการด้วย

แนวความคิดกระบวนการสร้างและขับเคลื่อนชุมชนเป็นฐาน เป็นกระบวนการสร้างชุมชนต้นแบบที่ต้องเป็นมิตรกับผู้คนทุกช่วงวัยในการต่อยอดการบริการ ดังที่ จุฬาลักษณ์ ไพบูลย์ฟุ้งเฟื่อง (2563) กล่าวว่า ต้องมีการนำแนวคิดเรื่องการสร้างชุมชนต้นแบบในการขับเคลื่อน การจัดทำแผนชุมชนต้นแบบ ซึ่งแต่ละพื้นที่ที่มีจุดเด่นและข้อจำกัดต่างกัน จำเป็นต้องพิจารณาสภาพทางกายภาพของชุมชน การสร้างความเข้มแข็ง และจิตอาสาของชุมชน อีกทั้งความเป็นไปได้ในการประสานงานระหว่างภาครัฐและชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) ตามทัศนะของ Kaplan (2016) ที่กล่าวว่าแนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่หลากหลายเพื่อเสริมสร้างผลลัพธ์ที่ได้รับจากปรากฏการณ์ ต้องอาศัยทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต การริเริ่มที่จะนำไปสู่การยกระดับเป็นผู้ประกอบการ ประกอบกับการตัดสินใจและการเรียนรู้ขีดความสามารถทางสังคมร่วมด้วย ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพิจารณาความรู้ด้านการท่องเที่ยว อาทิ โปรแกรมการท่องเที่ยว แผนที่การท่องเที่ยวของหน่วยงาน และแผนที่ทางการท่องเที่ยวร่วมด้วย

การเพิ่มโอกาสและจุดร่วมทางการท่องเที่ยว คือ การค้นหาจุดร่วมที่น่าสนใจ อีกทั้งการรื้อฟื้นให้เหมาะสมกับสภาพการรองรับทางการท่องเที่ยวในชีวิตประจำวัน รวมถึงการคำนึงถึงกลุ่มคนในพื้นที่ ทั้งกลุ่มคนนอก (Outsiders) และกลุ่มที่ผูกพันกับสถานที่และคนใน (Insiders) ในความเป็นเจ้าของสถานที่ (Belonging to place) ซึ่ง Relph (1976) กล่าวว่า การจัดการกิจกรรมจะช่วยยกระดับให้สถานที่เป็นพื้นฐานของชุมชน ในการประสานประสบการณ์และความหมาย ผ่านความทรงจำร่วม การให้ความสำคัญในเรื่องอัตลักษณ์ (Identity) การทำความเข้าใจในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ร่วมด้วย (Identification) ทั้งการผลิตพื้นที่วัฒนธรรม การรวบรวมเรื่องความคิด และวิวัฒนาการของภูมิทัศน์เมือง นอกจากนี้ Conzen (1969) กล่าวว่าความสัมพันธ์ของกลุ่มคนเป็นหนึ่งในวัฏจักรที่ต้องคาบเกี่ยวในเรื่องของระบบเศรษฐกิจร่วมด้วย และต้องมีการปรับเปลี่ยนตามความถนัดและยุคสมัยในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ กล่าวได้ว่าฐานคิดหนึ่งในการยกระดับวิถีชุมชนและการขับเคลื่อนมูลค่าของชุมชนต้องมีการคำนึงถึงวิถีชีวิต อีกทั้งกิจกรรมต้องเป็นการจัดและรวมกลุ่มทางสังคม สร้างหลักประกันถึงความยั่งยืนสอดคล้องกับ วิภาวี ฤกษ์กุล (2561) มองว่าความมั่นคงของชุมชน มีความจำเป็นที่ต้องใช้ฐานที่อยู่ดีของพื้นที่ รวมไปถึงจุดแข็งของคน ทั้งในเรื่องของเงินทุนและน้ำใจในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อเป็นต้นทุนในการพัฒนาที่จะนำไปสู่การยกระดับพื้นที่ คณะนักวิจัยเล็งเห็นว่ายกระดับพื้นที่ให้เป็นที่รู้จักและสร้างรายได้เสริมด้วยหลากหลายวิธีการของพื้นที่นั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นโยบาย และชุมชนที่ต้องมีความพร้อม อีกทั้งพื้นที่ที่จะขับเคลื่อนแผนและการจัดการที่ดี จำเป็นต้องมีอุปกรณ์และสื่อในการประชาสัมพันธ์ เพื่อปลูกฝังให้ตื่นส่งเสริมเรื่องเศรษฐกิจ อำนวยความสะดวกแก่ผู้มาเยือน และพัฒนาจากฐานราก

อำเภอเบตง เป็นอำเภอที่มีขนาดใหญ่ในจังหวัดยะลา ตั้งอยู่ใต้สุดของประเทศไทย มีพรมแดนติดกับประเทศมาเลเซีย มีการกระจายรายได้ทางเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง ดังคำขวัญประจำอำเภอที่ว่า “เมืองในหมอก ดอกไม้งาม ใต้สุดสยาม เมืองงามชายแดน” อำเภอเบตง จังหวัดยะลา เป็นพื้นที่เศรษฐกิจชายแดนภาคใต้ ที่ผ่านมามีหน่วยงานเข้าไปช่วยเหลือส่งเสริม เช่น การขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองชายแดนเบตงสู่การพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) โครงการภายใต้แผนพัฒนาจังหวัดภาคใต้ชายแดน แผนพัฒนาจังหวัดยะลา พ.ศ. 2564-2566 รวมทั้งโครงการภายใต้แผนงานสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานราก พ.ศ. 2564-2565 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) เพื่อพัฒนาให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการเพิ่มรายได้ให้กับพื้นที่ ด้วยการสร้างงานและรายได้ที่ร่วมเป็นส่วนหนึ่งทางสังคม (Social inclusion) คำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการพัฒนามนุษย์

คณะนักวิจัย ลงสำรวจพื้นที่ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นพบว่า อำเภอเบตงมีฐานทรัพยากรที่เด่นชัดในเรื่องของวัฒนธรรม ในขณะที่แหล่งท่องเที่ยวจุดต่าง ๆ ของทั้ง 5 ตำบลในอำเภอเบตง ยังไม่มีจุดที่แสดงการท่องเที่ยว กระบวนการวิจัยและพัฒนาด้วยการสะท้อนผลในการจัดการชุมชน การสำรวจ เก็บข้อมูล การลงพื้นที่เพื่อศึกษาพื้นที่ เชื่อมโยงทรัพยากรทางวัฒนธรรม และคนในชุมชน เกี่ยวกับการจัดหาแนวทางต้นแบบ การมีแผนที่ของแต่ละตำบลเพื่อให้สะดวกต่อการท่องเที่ยว และสะท้อนรายละเอียดของชุมชนผ่านจุดหมายที่ชัดเจน เพื่อนำเสนอความเป็นอยู่ของท้องถิ่นได้อย่างตรงจุดให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือน และสร้างความประทับใจและการบอกต่อเป็นเรื่องราว (Story telling) ของนักท่องเที่ยวต่อไป

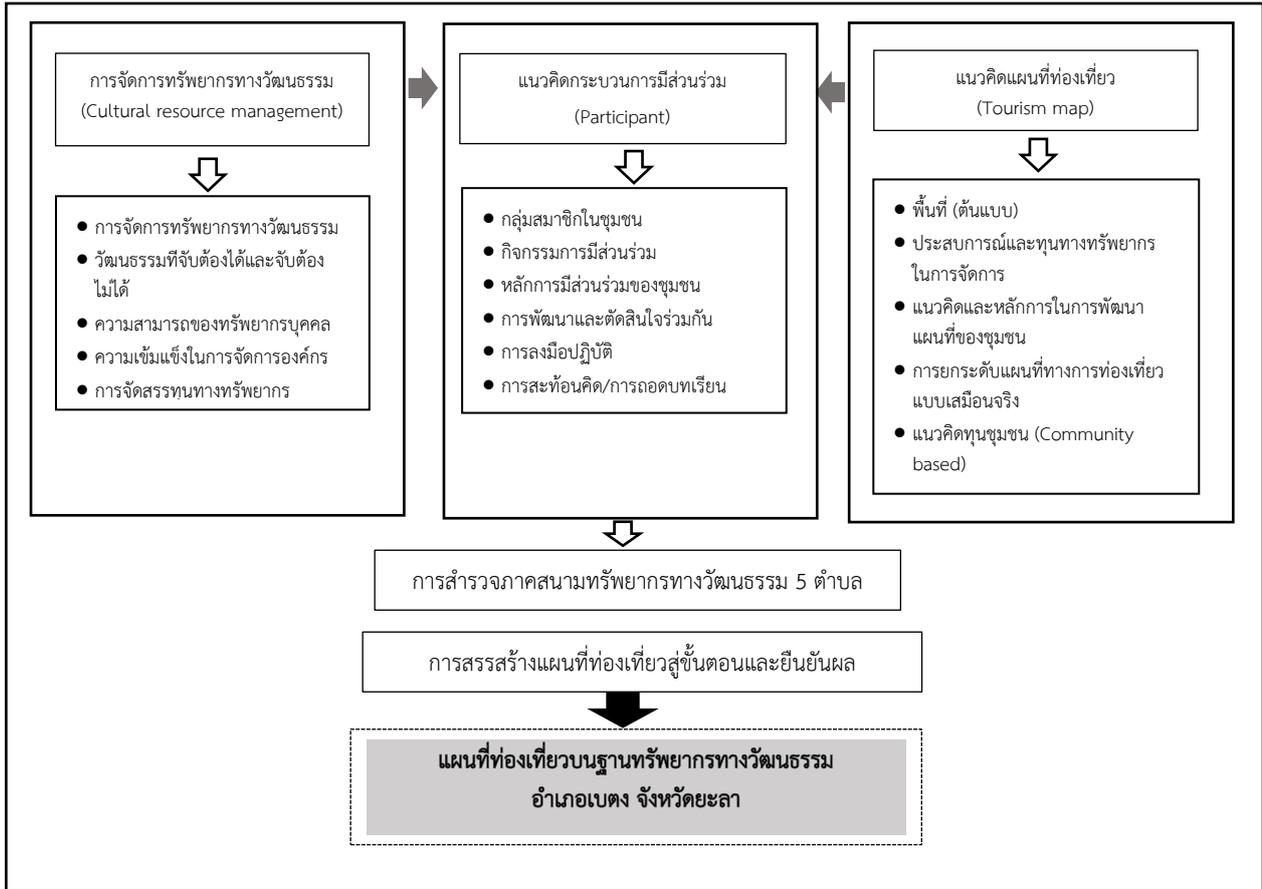
การวิจัยนี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา และเพื่อสรรสร้างแผนที่การท่องเที่ยวจากทรัพยากรทางวัฒนธรรมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา โดยคณะนักวิจัยมุ่งหวังให้เกิดการพัฒนาต่อยอดกระบวนการชุมชนในการจัดการ ด้วยการจัดทำแผนที่การท่องเที่ยวในอำเภอเบตง โดยการนำศักยภาพของชุมชนมายกระดับ ทั้งการร่วมกันสำรวจ ออกแบบ แก้ไข และรับรองร่วมกัน โดยอาศัยเทคนิคการวิจัยและพัฒนา เพื่อออกแบบแผนที่การท่องเที่ยวชุมชนในการนำไปใช้อย่างกว้างขวางในอนาคต

2. ทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยมีส่วนเกี่ยวข้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Cultural resource management) ซึ่ง Barney, Wright & Ketchen (2001) กล่าวว่า การจัดการทรัพยากรและความสามารถในการเพิ่มมูลค่า จำเป็นต้องคำนึงถึงทรัพย์สินที่จับต้องได้ ทรัพย์สินที่จับต้องไม่ได้ และทุนองค์กรในการจัดการซึ่งเป็นต้นทุนสำคัญของการพัฒนา ในการพิจารณาคัดเลือกข้อมูลสถานที่จัดทำแผนที่สำคัญในพื้นที่อำเภอเบตง นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วม (Participation) ในวิธีการของ Cohen & Uphoff (1981) คณะผู้วิจัยจะนำมาเป็นกรอบทั้งการรับฟังข้อคิดเห็นของชุมชน การพัฒนาแผนที่ที่เน้นเทคนิคและวิธีการมีส่วนร่วม รวมการปรับปรุงเป็นแผนที่การท่องเที่ยวฐานทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีความฉบับสมบูรณ์ โดยคำนึงถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มสมาชิกในการใช้ประโยชน์

นอกจากนี้ ได้ให้ความสำคัญต่อแนวคิดการทำแผนที่ท่องเที่ยว (Tourism map) ตามแนวคิดของ UNESCO (2003) และณกฤษ รัตนวงศา และคณะ (2563) ซึ่งกล่าวว่า การพัฒนาแผนที่ท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงแผนการดำเนินงานที่สอดคล้องกับความหลากหลาย ต้องอาศัยประสบการณ์ของท้องถิ่น รวมถึงนำแนวคิดใหม่ที่เสริมสร้างแรงบันดาลใจของนักท่องเที่ยวยุคสมัยใหม่ผนวกกับความทันสมัย นอกจากนี้ คณะนักวิจัยยังใช้แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ร่วมด้วย เพื่อเป็นกลไกในการพัฒนาการดำรงอยู่ของพื้นที่ทางกายภาพและเป็นพลวัตทางวัฒนธรรมในเมืองเบตง รวมทั้งแผนที่ท่องเที่ยวแบบความจริงเสมือนที่ต้องประกอบด้วย ที่ตั้ง เส้นทาง รูปภาพ และสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ร่วมด้วย โดยคำนึงถึงผลลัพธ์ของโครงการเป็นสำคัญ

สรุปได้ว่าการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้กรอบแนวคิด 3 ประการ เป็นกรอบแนวคิดหลักในการจัดทำแผนที่ของอำเภอเบตง จังหวัดยะลา ได้แก่ (1) แนวคิดการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม (2) แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วม และ (3) แนวคิดแผนที่ท่องเที่ยว แสดงดังกรอบแนวคิดการวิจัยในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย
ที่มา: คณะนักวิจัย (2567)

3. วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and development) ดำเนินการระหว่างเดือนธันวาคม 2565 ถึงเดือนกรกฎาคม 2566 เน้นเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative research) อีกทั้งการศึกษากรอบมุมมองจากกระบวนทัศน์ทางเลือก (Post-positivism) ที่เชื่อว่าปรากฏการณ์แต่ละอย่างมาจากผลของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และโครงสร้างทางสังคมที่ซับซ้อน (Dash, 2005) เป็นหลักในการสรุสร้างแผนที่การท่องเที่ยวบนฐานทรัพยากรทางวัฒนธรรม ในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นฐาน นอกจากนี้ คณะนักวิจัยได้มีการศึกษาข้อมูลการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย จากตำรา หนังสือ บทความวิชาการ บทความวิจัย เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย การศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

3.1 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา เป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย กับการจัดการท่องเที่ยว ที่อาศัยและทำงานร่วมกิจกรรมในพื้นที่ศึกษาในอำเภอเบตง จังหวัดยะลา โดยใช้ตัวแทน 5 ตำบล ประกอบด้วย ตำบลเบตง ตำบลอัยเยอร์เวง ตำบลตานะแมเราะ ตำบลยะรม และตำบลธารน้ำทิพย์ ตำบลละ 5 คน รวมจำนวน 25 คน คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ประกอบด้วย ประธานชุมชน คณะกรรมการชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มนโยบายและแผน กลุ่มเยาวชน ซึ่งมีเกณฑ์ในการคัดเลือกคือ การมีความสัมพันธ์กับบริบทอย่างใกล้ชิด (Context bound meaning) ที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทของพื้นที่และเห็นปรากฏการณ์ทั้งการอาศัย ประสบการณ์ในการทำงาน การทำกิจกรรม อีกทั้งเห็นความเคลื่อนไหวในการพัฒนาพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ทั้งภาครัฐและภาคประชาชน

3.2 การรวบรวม การวิเคราะห์ และการตรวจสอบข้อมูล

การดำเนินการศึกษาเป็นการสำรวจและวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่จากภาคสนาม ในการนำตัวแทนกลุ่มจัดทำแผนที่ จากนั้นจัดหมวดหมู่และรายละเอียดการจัดประเภททางการท่องเที่ยวเป็นกลุ่มย่อย แบ่งออกเป็น (1) การสัมภาษณ์ชุมชน จำนวน 25 คน จากนั้นทำการสรุปข้อมูล เตรียมชุมชน และสรุปข้อมูลที่ได้ (2) การประชุมกลุ่ม หลังจากสำรวจและยืนยันแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งใช้เกณฑ์การคัดเลือกจากความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเภทของมรดกทางวัฒนธรรมของ ชาคริต ลิทธิฤทธิ์ (2559) แบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible cultural heritage) และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Intangible cultural heritage) และ (3) การจัดทำบันทึกลักษณะประเภทแหล่งท่องเที่ยว (Check list) จำแนกเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แหล่งเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และแหล่งท่องเที่ยวแบบกิจกรรมพิเศษหรือกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวที่ตอบโจทย์กับนักท่องเที่ยว

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยพัฒนาขึ้น โดยอาศัยแผนที่ต้นฉบับ แผนที่จำลอง และใช้แนวทางการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi structure) ซึ่งสร้างขึ้นครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของเนื้อหา ตามกรอบข้อกำหนดในการสรุสร้างแผนที่ รวมถึงใช้ข้อมูลการท่องเที่ยว แล้วทำการสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูล นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยได้มีการสนทนากลุ่มและยืนยันข้อมูลการสัมภาษณ์ การใช้แบบคำถามปลายเปิด (Open-ended) อาศัยแบบบันทึก (Filed note) และตัวอย่างแผนที่เส้นทางจากการพัฒนาแผนที่จากชุมชน

ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูล ได้นำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ จัดกลุ่ม แล้วทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ผ่านการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) รวมถึงการตรวจสอบแหล่งข้อมูลแบบสามเส้า (Data triangulation) ในประเด็นการจัดวางเวลาในการสังเกตพฤติกรรม การแสดงอาการจากการสัมภาษณ์ และการมีส่วนร่วมทั้งสองฝ่าย การสัมภาษณ์เชิงคุณภาพเป็น Active interview ผ่านการประชุมกลุ่มจากภาคสนาม อีกทั้งมีการตรวจสอบทางทฤษฎี การเก็บข้อมูลภาคสนาม และตรวจสอบวิธีการเก็บข้อมูล (Methodology triangulation) ในหลายวิธี ทั้งด้านเอกสาร นำข้อมูลมาตรวจสอบตีความ (Interpret) และนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบรายงาน

3.3 จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

คณะผู้วิจัยมีการพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล ก่อนการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้ชี้แจงให้กลุ่มเป้าหมายได้ทราบถึงสิทธิที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมการวิจัยตามความสมัครใจ ผู้ให้ข้อมูลมีสิทธิที่จะเปลี่ยนใจในระหว่างการสัมภาษณ์ โดยสามารถหยุดการสัมภาษณ์และถอนตัวได้ตลอดเวลาโดยไม่มีผลกระทบใด ๆ และข้อมูลที่ได้จะถูกนำเสนอโดยใช้นามสมมุติ ซึ่งผ่านคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ทั้งหมด ตามหลักการวิจัยทางสังคมที่ต้องเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม อีกทั้งงานวิจัยนี้ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครศรีธรรมราช No. E-05/2565

4. ผลการศึกษา

การศึกษานี้ใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา เป็นต้นแบบการค้นหาศักยภาพชุมชนในการพัฒนาสรุสร้างแผนที่ท่องเที่ยวบนฐานจากทรัพยากรทางวัฒนธรรม ในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ในเชิงข้อค้นพบใหม่ของการทำวิจัยสังคมศาสตร์ แบ่งผลการศึกษาออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ (1) การสำรวจทรัพยากรทางวัฒนธรรม และ (2) การสรุสร้างแผนที่ท่องเที่ยวจากทรัพยากรทางวัฒนธรรมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ดังนี้

4.1 การสำรวจทรัพยากรทางวัฒนธรรม

จากการสำรวจ เก็บรวบรวม และยืนยันข้อมูลจากทรัพยากรทางวัฒนธรรมวัฒนธรรม เป็นการเตรียมข้อมูลในเรื่องแนวคิดทฤษฎีที่นำมาใช้ เอกสาร ข้อมูลภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทั้ง 5 ตำบล พร้อมด้วยการศึกษาเรื่องลักษณะพื้นที่เพิ่มเติมจากเทศบาลเมืองเบตง องค์การบริหารส่วนตำบล และสอบถามหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการระบุสถานที่สำคัญ แหล่งท่องเที่ยว ฐานทรัพยากรทางธรรมชาติ จุดหมายแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นในการออกแบบแผนที่ ดังนี้

1) การสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรม จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย พบว่า ชุมชนยังขาดเครื่องมือทางการท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวก รายละเอียดดังกล่าวสัมภาษณ์ ดังเช่น

“...ชุมชนขาดเครื่องมือเพื่อรองรับการท่องเที่ยว พอมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเราก็ต้องบอกกับปากหรือบางทีเขาหาข้อมูลมาจากแหล่งข้อมูลด้านนอก...” (ประธานชุมชน กลุ่มตำบลเบตง, สัมภาษณ์: 16 มิถุนายน 2566)

“...ทรัพยากรเรามีดี แต่ยังไม่ได้มีการรวบรวมให้เห็นภาพ ยังขาดข้อมูลที่จับต้องได้...” (วิสาหกิจชุมชน กลุ่มตำบลยะรม, สัมภาษณ์: 7 กรกฎาคม 2566)

“...พื้นที่ห่างไกล บางทีจะเข้ามาทีละลำบาก ส่วนใหญ่มีแต่กลุ่มมาเล นักท่องเที่ยวเขามีพื้นที่ที่จะไปหลัก ๆ อยู่แล้ว พอเข้ามาถามก็บอกได้แค่ที่แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ทั้งที่พื้นที่เรามีจุดขายเยอะมาก...” (รองประธานชุมชน กลุ่มตำบลตาเนาะแมเราะ, สัมภาษณ์: 26 กันยายน 2566)

จากการสัมภาษณ์พบว่าพื้นที่เมืองเบตง จังหวัดยะลา เป็นพื้นที่ชายแดนที่รองรับกับการท่องเที่ยวทั้งคนไทยและชาวต่างชาติ การสัมภาษณ์มองเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มเท่านั้น ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะเข้ามากับบริษัททัวร์ ยังขาดการวางแผน และเครื่องมือทางการท่องเที่ยว คณะนักวิจัยมีการประชุมกลุ่มและการเชิญตัวแทนทั้งกลุ่มเยาวชน กลุ่มวัยกลางคน และกลุ่มผู้สูงอายุเข้าร่วมโครงการวิจัย ผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดหมวดหมู่สถานที่สำคัญในพื้นที่ การสำรวจพื้นที่ ที่อาศัยการจำลองแผนที่ที่วาดจากชุมชน จากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 1 การทำข้อสรุปและการสำรวจพื้นที่ ทั้ง 5 ตำบลโดยอาศัยเทคนิค (Snow ball) คือ เริ่มให้กลุ่มตัวแทนแต่ละชุมชนพาเข้าพื้นที่ เพื่อรับฟังถึงเรื่องเล่าฐานทรัพยากรจากคนใน เมื่อไปลงพื้นที่แต่ละจุดก็จะพบสถานที่ท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ประเภทที่ 1 สถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง ประเภทที่ 2 สถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเข้ามาจากแหล่งท่องเที่ยวประเภทที่ 1 แต่ไม่ได้ตั้งใจมา เป็นลักษณะของทางผ่านชั่วคราว และประเภทที่ 3 สถานที่ท่องเที่ยวที่ปิดทำการ ไม่สามารถเข้าชมได้ ไม่ได้รับการฟื้นฟู สามารถเข้าไปดูได้จากการที่คนในชุมชนนำมาและพาเข้าไปเท่านั้น จากการสำรวจชุมชน 5 ตำบล พบว่ายังมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมแต่ละพื้นที่มีลักษณะและจุดเด่นที่ต่างกัน ซึ่งใช้ระยะเวลาในการสำรวจพื้นที่และสรุปประยชน์นี้รวม 3 เดือน

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรม จากการรวบรวมข้อมูล การจัดหมวดหมู่ และการแบ่งกลุ่มข้อมูล พบว่าทั้ง 5 ตำบล มีจุดเด่น (Land mark) ของแต่ละสถานที่แตกต่างกันออกไป อีกทั้งพบว่าบางสถานที่ยังขาดสิ่งอำนวยความสะดวก ขาดกิจกรรมที่น่าสนใจ และขาดที่พักรองรับ เมื่อชุมชนวาดแผนที่ขึ้นต้น เป็นแบบร่างให้ทีมวิจัยและคณะนักวิจัยทำการกำหนดจุดของสถานที่และยืนยันผล จากนั้นมีการพัฒนาและกำหนดรูปร่างของแผนที่การกำหนดจุด โดยระยะนี้ใช้ระยะเวลารวม 4 เดือน ทั้งนี้เมื่อมีกำหนดแผนที่ คณะนักวิจัยได้มีการสัมภาษณ์เพิ่มเติมกับชุมชนในบางประเด็น เพื่อให้ได้รายละเอียดข้อมูลที่ชัดเจน ชุมชนมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมและมีสิ่งที่ยากให้เป็นจุดเน้นในบางจุด ดังคำสัมภาษณ์

“...อยากให้เพิ่มร้านอาหารท้องถิ่นชุมชน จะได้ว่ามีของดี และจุดเด่นอะไรบ้าง อยากให้เข้าใจจัก และแวะชิม...” (ประธานชุมชน กลุ่มตำบลยะรม, สัมภาษณ์: 7 กรกฎาคม 2566)

“...มีบางสถานที่ที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ เช่น ทะเลหมอก ต้องมาเบตงเลย แต่ยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก ถ้ามีในแผนที่จะดีเลย คนจะได้รู้มากกว่าที่ไปดูจากอินเทอร์เน็ต...” (วิสาหกิจชุมชน กลุ่มตำบลเบตง, สัมภาษณ์: 16 มิถุนายน 2566)

สิ่งสะท้อนสำคัญของการรวบรวมข้อมูล คือการฟังเสียงสะท้อนของชุมชน นอกจากนี้ การเก็บรวบรวมข้อมูลภาพของแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของเบตง มีผู้คนในพื้นที่มีความต้องการให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับวิถีชุมชนมากยิ่งขึ้น ทั้งในเรื่องของวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น ประเพณี ความเชื่อ กลุ่มคนท้องถิ่น อีกทั้งการมีจุดเด่นเรื่องวิถีธรรมชาติของเบตงในเรื่องของทะเลหมอกในบางสถานที่ค้นพบใหม่ และยังไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ให้รู้จัก อาหารที่หากินได้เฉพาะช่วงเทศกาล และเรื่องเล่าตำนานของชุมชน ตัวอย่างเช่น ชูฮาลาที่มีส่วนประกอบของดอกดาหลา ดอกไม้พื้นถิ่นจังหวัดยะลา บ้านแดงหรือบ้านของกลุ่มคอมมิวนิสต์เก่า ศูนย์การเรียนรู้ปลาวงชมพู ปลายินลายน้ำไหล แหล่งเศรษฐกิจชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูลการจัดทำแผนที่ คณะนักวิจัยได้มีการสำรวจข้อมูลที่มีโอกาสของสถานที่ในอนาคตที่เพิ่มขึ้นของสถานที่เพื่อความทันสมัยของข้อมูลมากยิ่งขึ้น ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นพื้นที่และอาหารท้องถิ่นจากข้อค้นพบเพิ่มเติม
(ภาพซ้ายบ้านแดง กลางบ่อปลาพวงชมพู และขวาซุสปลา)
ที่มา: คณะนักวิจัย (2566)

3) การยืนยันข้อมูลข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรม การวิจัยและพัฒนาข้อมูลร่วมกับชุมชน การพัฒนาแผนที่
พื้นฐานทรัพยากรทางวัฒนธรรม และการยืนยันผลทั้ง 5 ตำบล ในระยะเวลา 1 เดือน โดยมีการส่งข้อมูลให้ตัวแทนชุมชนแก้ไข
แผนที่ ตรวจสอบความถูกต้อง พบว่า มีการทำข้อมูลจุดท่องเที่ยวทั้งจากชุมชนและจากแผนที่ของเทศบาล อีกทั้งนำข้อมูล
มาตรวจสอบในเรื่องความเหมาะสมของจุดและประเภทของแหล่งท่องเที่ยว การตรวจสอบข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้ง
จุดหมายตา สถานที่ราชการ ศาสนสถาน และศูนย์บริการชุมชน นำข้อมูลมาจัดใส่ในแผนที่ทางวัฒนธรรมเพิ่มเติม เพื่อให้
สะดวกต่อการใช้ประกอบกับแผนที่ทางวัฒนธรรมการท่องเที่ยว อีกทั้งในขณะจัดทำแผนที่เพื่อป้องกันความผิดพลาด
คณะผู้วิจัยได้นำแผนที่การท่องเที่ยวตรวจสอบอย่างต่อเนื่องจากข้อเสนอแนะของชุมชน ดังภาพที่ 3 ผลการยืนยันข้อมูล พบว่า
ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือและรับรองแผนที่ที่คณะผู้วิจัยทำการออกแบบ อีกทั้งผลการศึกษาค้นพบประเด็นที่น่าสนใจจาก
การออกแบบเครื่องมือแผนที่ ชุมชนมีการนำเสนอการต่อยอดกิจกรรมโดยใช้แผนที่เป็นฐาน อาทิ การสร้างกลุ่มทางการท่องเที่ยว
การเข้าสู่แผนพัฒนาและการเข้าสู่ระบบสารสนเทศ การสร้างเครือข่ายทางการท่องเที่ยวของเมืองเบตงกับพื้นที่ เชื่อมโยง
ทั้งในประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน เป็นต้น

ภาพที่ 3 การสนทนากลุ่ม การแก้ไข และพัฒนาแผนที่ในพื้นที่เมืองเบตง
ที่มา: คณะนักวิจัย (2566)

4.2 การสรสรสร้างแผนที่ท่องเที่ยวจากทรัพยากรทางวัฒนธรรมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

การสรสรสร้างแผนที่ในการออกแบบทางทรัพยากรทางวัฒนธรรม คณะนักวิจัยคำนึงถึงปัจจัยสภาพแวดล้อม
ภายใน (Insiders factor) และปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอก (Outsiders factor) ซึ่งพบว่า ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน
มีความหลากหลายของพหุวัฒนธรรมในการอาศัยอยู่ร่วมกัน ในเรื่องชื่อเสียงของอาหารท้องถิ่นในพื้นที่ สัมพันธ์กับ
ทรัพยากรธรรมชาติที่เด่นชัด ในการพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสร้างสรรค์แบบครบวงจร การจัดการเครือข่ายชุมชน
ผู้นำทางการท่องเที่ยว ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นทุนมนุษย์ในการพัฒนาต่อยอดจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการยกระดับการพัฒนา และ
มีงบประมาณที่สนับสนุนทางการท่องเที่ยว อีกทั้งการมีอาสาสมัครแต่ละจุดเป็นตัวแทนแต่ละตำบลที่ประชาสัมพันธ์และ
ให้ความรู้กับแหล่งท่องเที่ยว การยกระดับชุมชนในพื้นที่ 5 ตำบล ในอำเภอเบตงนั้น จึงจำเป็นต้องพัฒนาควบคู่กับการเติบโต

ของเมือง คือ การพัฒนาศักยภาพบุคลากรและการพัฒนาการจัดการเมืองท่องเที่ยว ให้เป็นพื้นที่ชายแดนในการประสานงาน
 ทำการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซีย รวมทั้งการพัฒนาในส่วนของระบบคมนาคมขนส่ง
 มีสนามบินนานาชาติเบตง ที่สามารถรองรับกับกลุ่มนักท่องเที่ยวหลากหลายกลุ่มมากขึ้นในพื้นที่ ส่วนปัจจัยสภาพแวดล้อม
 ภายนอก ควรคำนึงถึงการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ ครอบคลุมโปรแกรมการท่องเที่ยว อีกทั้งสื่อสารสนเทศ
 ทางการท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น แผนที่การท่องเที่ยวแต่ละตำบล โปรแกรมการท่องเที่ยวที่ตอบโจทย์กับกลุ่มนักท่องเที่ยว
 ผู้นำทัวร์ที่เป็นตัวแทน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การรองรับการจัดการระบบสาธารณสุข ปลอดภัย ระบบคมนาคมในการเข้าพื้นที่ สถานที่
 ที่มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยว การจัดตั้งกลุ่มทางการท่องเที่ยว

การนำแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ผ่านการแก้ไขและนำไปสู่การยืนยันผลการทำ Infographic ทำให้ทุกภาคส่วน
 มองเห็นภาพรวม ส่วนแผนที่ได้ถือเป็นข้อมูลครบถ้วน ซึ่งผ่านกระบวนการจัดเวทีรับรองร่วมกัน อีกทั้งได้มีการกำหนดจุดเชื่อมโยง
 หาข้อมูลเพิ่มเติมจากการลงพื้นที่ภาคสนาม (Serendipity) รวมถึงทำการสรุปกับกลุ่มตัวแทนชุมชน กลุ่มคณะกรรมการ
 และนำไปใช้ในการพัฒนาประสานงานทางการท่องเที่ยว ดังภาพที่ 4 ทั้งส่งเสริมให้มีการยกระดับโครงการต่อยอด
 ทางการท่องเที่ยวเพิ่มเติม นับเป็นการส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในการท่องเที่ยว อีกทั้งเป็นการนำเสนอต่อยอดโครงการและ
 ทิศทางในการทำวิจัยในอนาคตอีกด้วย

ภาพที่ 4 การสรุสร้างแผนที่และการส่งมอบต้นฉบับทั้ง 5 ตำบล
 ที่มา: คณะนักวิจัย (2566)

กล่าวได้ว่าพื้นที่ทั้ง 5 ตำบลในอำเภอเบตง จังหวัดยะลา มีศักยภาพ และมีจุดเด่น ของแต่ละตำบล ที่เป็นลักษณะ
 เฉพาะที่แตกต่างกัน ทั้งเรื่องทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนสัญลักษณ์ จากการใช้
 เกณฑ์ในการคัดเลือก ทำการจำแนกจุดเด่นเรื่องฐานทรัพยากร แบ่งได้ดังนี้ สถานที่ท่องเที่ยวชุมชน (จุดสีแดง) อาหารท้องถิ่น
 (จุดสีม่วง) ศูนย์บริการชุมชน (จุดสีเขียว) กิจกรรมสันทนาการ (จุดสีน้ำเงิน) แหล่งเรียนรู้ชุมชน (จุดสีเหลือง) ศาสนสถาน
 (จุดสีฟ้า) หน่วยงานราชการ (จุดสีทอง) จุดรักษาความปลอดภัย (จุดสีเทา) รายละเอียดดังภาพที่ 5 ถึงภาพที่ 9

แผนที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ตำบลตะนาวศรี อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

ภาพที่ 5 แผนที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ตำบลตะนาวศรี อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
ที่มา: คณะนักวิจัย (2566)

แผนที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ตำบลอัยเยอร์เวง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

ภาพที่ 6 แผนที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ตำบลอัยเยอร์เวง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
ที่มา: คณะนักวิจัย (2566)

แผนที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ตำบลยะรม อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

ภาพที่ 8 แผนที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ตำบลยะรม อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
ที่มา: คณะนักวิจัย (2566)

แผนที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ตำบลเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

ภาพที่ 9 แผนที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ตำบลเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
ที่มา: คณะนักวิจัย (2566)

5. อภิปราย

จากกระบวนการวิจัยและการพัฒนา ในการสำรวจและสรรสร้างแผนที่การท่องเที่ยวจากทรัพยากรทางวัฒนธรรม โดยชุมชนเป็นฐาน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม การค้นหาศักยภาพของทรัพยากร การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่ม การเสริมสร้างความร่วมมือภายในชุมชน และส่งเสริมศักยภาพชุมชนทางการท่องเที่ยว ซึ่งได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายภายนอกและภายใน ในการสร้างเครือข่ายต่อยอดแผนพัฒนาแผนที่การท่องเที่ยวของอำเภอเบตง ให้ตรงกับพื้นที่ทางกายภาพ และความต้องการของชุมชน นับว่าเป็นการสะท้อนอย่างตรงจุด และเป็นกระบวนการวิจัยและพัฒนาที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมาใช้ สอดคล้องกับ วาโร เฟิงส์วีสต์ (2551) ที่เน้นถึงจุดสำคัญของการจัดทำแผนที่ ต้องประกอบด้วย การสำรวจ สังเคราะห์ สภาพปัญหา ความต้องการ และพัฒนาสู่การนำผลิตภัณฑ์ไปใช้สู่การเผยแพร่ ซึ่งเป็นเทคนิคที่ดีในการจัดการชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ส่งเสริมกระบวนการวิจัยในอำเภอเบตง ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ตลอดชีวิตแบบองค์รวมครอบคลุมกับทุกเพศ ทุกวัย สามารถนำแผนที่ที่ไปต่อยอดด้วยระบบสารสนเทศและทำเป็นแพลตฟอร์มดิจิทัลได้

นอกจากนี้ การนำเอกลักษณ์และความเป็นเมือง รวมทั้งความหลากหลายทางวัฒนธรรมต้องนำมาพิจารณาจุดเด่น ในการพิจารณาที่เน้นเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในการจัดทำแผนที่ร่วมด้วย ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการพิจารณาคุณค่าของฐานทรัพยากรทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับงานศึกษาของ นครินทร์ น้ำใจดี (2565) ชวิญชนก นัยเจริญ และ วาสิณี มีเครือเอี่ยม (2565) และ พลเดช เขาวรัตน์ และคณะ (2567) ที่กล่าวถึงการทบทวนการพัฒนาทุนทางทรัพยากรทางวัฒนธรรมผ่านกลไกความร่วมมือ จะช่วยยกระดับทุนจากทรัพยากรทางวัฒนธรรม สามารถพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน รายได้ และความเป็นอยู่ กล่าวได้ว่าการใช้เครื่องมือทางการท่องเที่ยวเป็นการยกระดับครัวเรือน เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและหน่วยงานมากขึ้น

ในการสรรสร้างแผนที่แหล่งท่องเที่ยวบนฐานทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอเบตง คำนึงถึงศักยภาพชุมชนว่าเป็นทุน ในการจัดการที่เข้มแข็งและสามารถนำมาขยายยกระดับศักยภาพให้สูงขึ้น ดังที่ ดวงกมล สุรพิพิธ (2566) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวทุกแหล่งท่องเที่ยวมีคุณค่า การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวควรพิจารณาครอบคลุมถึงด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมระหว่างภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคองค์กรชุมชน นอกจากนี้ Richards and Raymond (2000) มองว่านักท่องเที่ยวต้องมีโอกาสสวมบทบาทแนวคิดหรือออกแบบสร้างสรรค์ทางการท่องเที่ยวของตนเอง เพื่อส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ นอกจากนี้ การจัดทำแผนที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้มีการสั่งสม จัดเก็บ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการระบบทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมร่วมด้วย สอดคล้องกับ ปฏิพล ยอดสุรางค์ และคณะ (2566) กับทัศนคติต่อยอดของระบบข้อมูลทรัพยากร นำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงท้องถิ่นที่มีจุดเด่น อาทิ แม่น้ำ ทะเล ป่า ภูเขา เพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ผสานกับกิจกรรมท้องถิ่น อีกทั้งถ้าสามารถจัดการข้อมูลได้ดีจะสามารถพัฒนาออกแบบเส้นทาง ประยุกต์ใช้สื่อเทคโนโลยี ในการต่อยอดได้ผ่านระบบมูลฐานตั้งงานศึกษาของ พระมหาธีรวัฒน์ เสสปัญโญ (สันยศติทัศน์) (2565) เน้นย้ำในเรื่องของวิถีชีวิตของชุมชนในการส่งเสริมความหวงแหนการจัดการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืน และเป็นกระบวนการที่เน้นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนผ่านแผนที่ทางวัฒนธรรม รวมถึงสอดคล้องกับงานศึกษาของ วุฒิพงษ์ ทองก้อน และคณะ (2567) ที่กล่าวว่า การพัฒนาบนพื้นฐานของการใช้ประโยชน์จากแผนที่นั้นต้องมีการประสานงาน ขับเคลื่อนเป็นกระบวนการสร้างเครือข่าย ถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อนำไปสู่การต่อยอดเป็นโครงการใหม่ ๆ และขับเคลื่อนแผนนโยบายต่อไป

6. สรุปผลและข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผล

ข้อสรุปการสรรสร้างแผนที่ท่องเที่ยวจากทรัพยากรทางวัฒนธรรมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน พื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา แบ่งได้เป็น 2 ประเด็นดังนี้

ประเด็นแรก กระบวนการศึกษาการวิจัยจากการสำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูล และการยืนยันของฐานทรัพยากรทางวัฒนธรรม ผ่านการมีส่วนร่วมโดยใช้เทคนิคการวิจัย พบว่า หลักการการดึงศักยภาพชุมชนการวิจัย รวมทั้งการวิเคราะห์ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกซึ่งเป็นการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน พบว่า พื้นที่เมืองเบตงทั้ง 5 ตำบล มีทั้งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ผลการสำรวจและการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนอำเภอเบตง จังหวัด

ยะลา มีจุดเด่นของชุมชนทั้งเรื่องวัฒนธรรม ทรัพยากรทางธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนวัฒนธรรม ทุนทางเศรษฐกิจ ซึ่งถูกแฝงไว้ทั้งในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ ภูมิปัญญา อาหารท้องถิ่น การจัดการและนำจุดหมายตา (Land mark) ของแต่ละตำบลออกมา จากนั้นคณะผู้วิจัยได้ลงสำรวจพื้นที่ในการดึงข้อมูลชุมชน โดยการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มเพื่อสรรสร้างแผนที่และรับรองแผนที่ท่องเที่ยววัฒนธรรมบนฐานทรัพยากร การสรรสร้างแผนที่ท่องเที่ยวในอำเภอเบตงเป็นแผนพัฒนาการออกแบบจากการประชุมกลุ่มรองรับข้อมูล วิเคราะห์ศักยภาพปัจจัยภายใน การจัดการในพื้นที่เพื่อประเมินผลและยืนยันผลการวิจัยในการสรรสร้างแผนที่ผ่าน Infographic ผลของการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วม ชุมชนมีการประชุมกลุ่ม การร่วมมือ แสดงความคิดเห็น ร่วมแก้ไข และตั้งรับ มีการค้นหาตัวตน (Identity) ของตนเองและผลผลิตภาคสนามในเรื่องของแผนที่ที่เกิดจากความร่วมมือของแต่ละตำบลที่ร่วมกันสร้าง และนำไปใช้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนในการพัฒนาแผนที่

ประเด็นที่สอง การสรรสร้างแผนที่การท่องเที่ยวบนทรัพยากรทางวัฒนธรรม อำเภอเบตง พัฒนาโดยการนำแผนที่ฉบับร่าง (Base sheet) มาออกแบบเพิ่มรายละเอียดที่เด่นชัด โดยใช้การประชุมและปรับปรุงแผนที่เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะ คณะผู้วิจัยสะท้อนหมุดหมายที่สำคัญทั้งในด้านการนำไปใช้ประโยชน์ สถานภาพ (Function) กับหน้าที่ของการสื่อสารอารมณ์ความรู้สึก (Emotion) ของการผู้ที่ออกแบบสื่อและผู้ใช้สื่อ โดยมีเป้าประสงค์หลักคือการใช้งานของแผนที่ท่องเที่ยวบนฐานทรัพยากรทางวัฒนธรรมของเมืองเบตง โดยกำหนดจุดสำคัญของสถานที่ท่องเที่ยว การคมนาคม สิ่งอำนวยความสะดวก การเดินทาง ความปลอดภัย ร้านอาหาร ศูนย์บริการท่องเที่ยว ศูนย์การเรียนรู้ การช่วยเหลือทางการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ แผนที่ที่ได้จึงเป็นเครื่องมือทำความเข้าใจในเรื่องของการเรียนรู้ วิถีธรรมชาติของชุมชนเป็นภาพสะท้อนการมีส่วนร่วมบนฐานของชุมชน และสิ่งสำคัญของงานวิจัยโดยใช้ฐานชุมชน

6.2 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1) แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคต หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาต่อยอดชุดโปรแกรมการท่องเที่ยวผ่านแผนที่การท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรม ยกกระดับการประสานงานกับหน่วยงานทางการท่องเที่ยวในการพัฒนาเป็นดิจิทัลแพลตฟอร์มหรือระบบสารสนเทศของระบบหน่วยงาน รวมถึงยกระดับแผนที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในการยกระดับเครือข่ายกลุ่มทางการท่องเที่ยวและพัฒนากลุ่มมัคคุเทศก์ มาบูรณาการการจัดการท่องเที่ยวให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ตลอดจนจัดทำแผนทดลองกับกลุ่มเครือข่ายทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ ในการนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการท่องเที่ยว

2) กระบวนการวิจัยและการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาในหลายมิติ ทั้งฐานข้อมูลชุมชนและทรัพยากรทางวัฒนธรรม กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ความเข้มแข็ง การมีส่วนร่วมในการพัฒนา นอกจากนี้ยังมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ การค้าขาย การจ้างงาน โครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการพัฒนาด้านอื่น ๆ การขยายประเด็นการพัฒนาในมิติอื่น ๆ ผ่านกระบวนการวิจัยและพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม เป็นโอกาสสำคัญต่อการพัฒนาในภาพรวม

6.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) การศึกษาการตั้งรับแผนในอนาคตต่อการเปลี่ยนแปลงในประเด็นเรื่อง ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลลัพธ์ (Output) ของการจัดการแผนที่ทางการท่องเที่ยว เพื่อรองรับแผนดำเนินการกับสถานะการเปลี่ยนแปลงนับเป็นประเด็นที่จำเป็นในอนาคต

2) การยกระดับภาคีเครือข่ายหรือรูปแบบการต่อยอดเรื่องเส้นทางทรัพยากรทางวัฒนธรรม อาทิ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยววิถีชุมชน การท่องเที่ยวเชิงอาหาร รวมถึงการพัฒนาทดลองจัดกิจกรรมในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวผ่านแผนที่และนักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้

7. กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่องการพัฒนาแผนที่การท่องเที่ยวบนฐานทรัพยากรทางวัฒนธรรมของเมืองเบตง จังหวัดยะลา งานวิจัยนี้ได้รับอุดหนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) วิจัยและนวัตกรรม เลขที่สัญญา LIA6601025S รวมทั้งต้นสังกัดของคณะนักวิจัย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ใต้ ณ โอกาสนี้

บรรณานุกรม

- กฤษณ์กุล วัฒนพันธุ์. (2566). การศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาธุรกิจจุดคิโฮเต็ล ในอำเภอเมืองจังหวัด อุทัยธานี (สารนิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ขวัญชนก นัยเจริญ, และวาสนี มีเครือเอี่ยม. (2565). การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงอาหารโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมของบ้านวังหาด ตำบลลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร*, 13(1), 54-67.
- จุฬาลักษณ์ ไพบุลย์ฟุ้งเฟื่อง. (2563). แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก). มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชาคร ประพรหม และเจษฎา ไหลภากรณ์. (2564). การวิเคราะห์ความน่าจะเป็นของการใช้บริการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในอำเภอเบตง จังหวัดยะลา. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 13(1), 54-70.
- ชาคริต สิทธิฤทธิ์. (2559). จับต้องได้-จับต้องไม่ได้: ความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรม. *มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 8(2), 141-160.
- ณกฤษ รัตนวงศา และคณะ. (2563). แผนที่ท่องเที่ยวแบบความจริงเสมือน กรณีศึกษา อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. *วารสารสาระคาม*, 11(1), 33-44.
- ดวงกมล สุรพิพิธ และคณะ. (2566). ปัจจัยที่ส่งเสริมศักยภาพเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารรัฐศาสตร์รอบรู้และสหวิทยาการ*, 6(2), 139-157.
- นครินทร์ น้ำใจดี. (2565). การจัดทำแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่เมืองเก่า จังหวัดเชียงราย. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 16(1), 70-86.
- ปฎิพล ยอดสุรางค์ และคณะ. (2566). การวางแผนเส้นทางท่องเที่ยวฐานทรัพยากรสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างในเมืองรองริมแม่น้ำ. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, 19(1), 66-89.
- พระมหาธีรวัฒน์ เสสบุญโญ (สันยคติทัศน์). (2565). รูปแบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงราย. *วารสารมจรพุทธปัญญาปริทรรศน์*, 7(2), 133-144.
- พลเดช เขาวรัตน์ และคณะ. (2567). การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมชุมชนแกดำผ่านกลไกความร่วมมือเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน. *วารสารช่อพะยอม*, 35(1), 191-212.
- วาโร เพ็งสวัสดิ์. (2551). วิถีวิทยาการวิจัย. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- วิภาวี กฤษณะภูติ. (2561). สภาพการพัฒนาหมู่บ้านสู่หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดขอนแก่น. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 35(2), 117-141.
- วุฒิมิษ์ ทองก้อน และคณะ. (2567). การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม อำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ. *วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์*, 19(1), 1-21.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *สภาพัฒน์ลงพื้นที่ติดตามความก้าวหน้าการขับเคลื่อนการพัฒนา เมืองชายแดนเบตง จังหวัดยะลา สู่การพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน*.
https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=14260&filename=index.
- Barney, J.B., Wright, M., and Ketchen, D.J. (2001). The resource-based view of the firm: Ten years after 1991. *Journal of Management*, 27(6), 625-643. <https://doi.org/10.1177/014920630102700601>
- Cohen, J.M. & Uphoff, N.T. (1981). *Rural Development Participation: Concept and Measure for Project Design Implementation and Evaluation*. Rural Development Committee Center for International Studies. New York: Cornell University Press.
- Conzen, M. R. G. (1969). *Alnwick, Northumberland: a Study in Town-Plan Analysis*. Oxford: Alden Press.
<https://doi.org/10.2307/621094>

- Dash, N. K. (2005). *Module: Selection of the Research Paradigm and Methodology*. Retrieved September 24, 2024, From https://www.researchgate.net/profile/Barbara-awulich/publication/257944787_Selecting_a_research_approach_Paradigm_methodology_and_methods/links/56166fc308ae37cfe40910fc/Selecting-a-research-approach-Paradigm-methodology-and-methods.pdf
- Dickman, S. (1997). *Tourism: An introduction text*. 3rd ed. Hodder Headline.
- Kaplan, A. (2016). Lifelong Learning: Conclusions from A Literature Review. *International Online Journal of Primary Education*, 5(2), 43-50.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion.
- Richards, G. and Raymond, C. (2000). *Case Study-Creative Tourism New Zealand*. Published at www.fuel4arts.com. September 2003.
- UNESCO. (2003). United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2003). *Convention for Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*. Paris: UNESCO.